ÇINARALTI

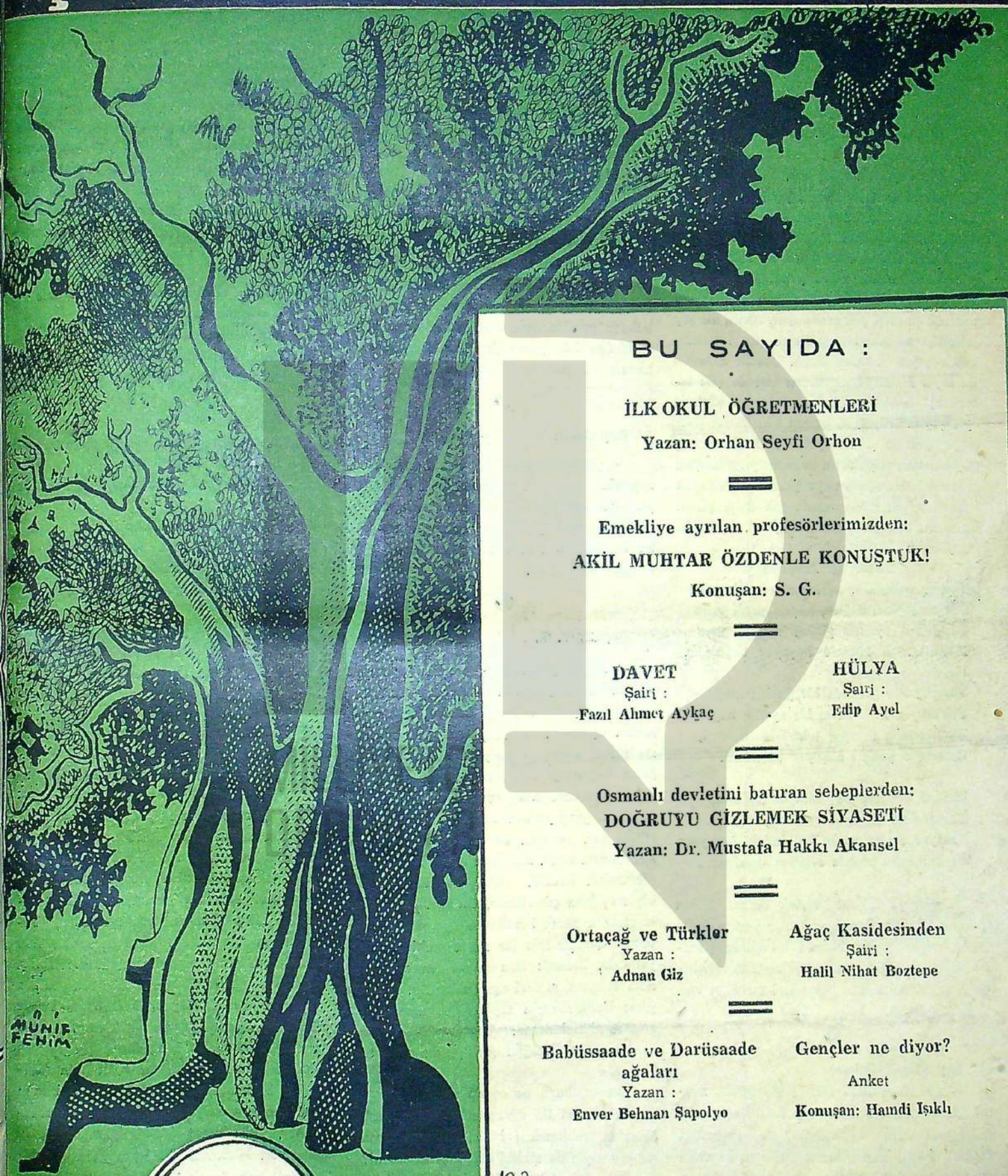

BU SAYIDA :

İLK OKUL ÖĞRETMENLERİ
Yazan: Orhan Seyfi Orhon

Emekliye ayrılan profesörlerimizden:
AKİL MUHTAR ÖZDENLE KONUŞTUK!
Konuşan: S. G.

DAVET
Şairi :
Fazıl Ahmet Aykaç

HÜLYA
Şairi :
Edip Ayel

Osmanlı devletini batıran sebeplerden:
DOĞRUYU GİZLEMEK SİYASETİ
Yazan: Dr. Mustafa Hakkı Akansel

Ortaçağ ve Türkler
Yazan :
Adnan Giz

Ağaç Kasidesinden
Şairi :
Halil Nihat Boztepe

Babüssaade ve Darüsaade ağaları
Yazan :
Enver Behnan Şapolyo

Gençler ne diyor?
Anket
Konuşan: Hamdi Işıklı

Sayı : 98
Kuruş : 15

HAFTALIK
FİKİR VE SANAT
MECMUASI

Birkaç güne kadar çıkıyor

MASKELER AŞAĞI!..

"En Büyük Tehlike,, cilerin iç yüzleri

Bu risaleyi dikkatle, ibretle, fakat mutlaka okuyunuz!

Fiatı 30 Kuruş

misafir gelince

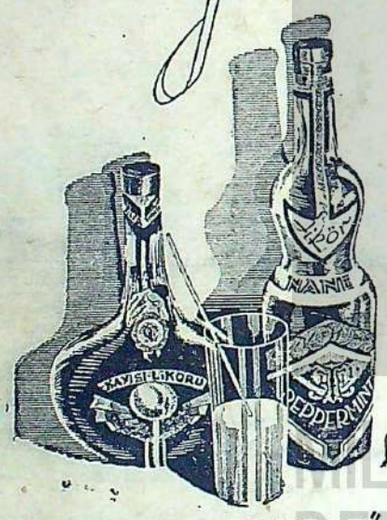

SODALI LİKÖR

İKRAM EDİNİZ

H. E. ERKİLET
Müt. General

Şark cephesinde Gördüklerim

Almanya tarafından Şark cephesine davet edilenlerin arasında bulunan çok kıymetli askerî muharrirlerimizden emekli general H. E. Erkilet müşahedelerini bir kitap halinde neşretti.

Naşiri : Hilmi Kitabevi
Fiatı : 225 kuruş

30 Ağustos Millî Piyango

bileti almalısınız. Bir mevsimin bütün sevinci bu biletlerin içindedir.

Cumhuriyet Matbaası — İstanbul
Sahibi ve Neşriyat Müdürü:
Orhan Seyfi Orhon

DİŞ TABİBİ

ALİ RAUF GÜLSEVEN

Hastalarını hergün kabule başlamıştır. Sirkeci Ankara oteli karşısında 55

Hüseyin Nâmık Orkun

TÜRK EFSANELERİ

ÇINARALTI YAYINI

Fiatı 50 kuruş

UMUMİ SATIŞ YERİ :
İSTANBUL-ANKARA CADDESİ
ÇINARALTI İDAREHANESİ Nº 47

YENİ ÇIKTI

ORHAN SEYFİ ORHON

Kulaktan Kulağa

«Çınaraltı Yayını»nın 5 inci kitabı — Fiati: 50 kuruş.
Bütün kitapçılardan, muvezzilerden isteyiniz!
Adres: İstanbul, Ankara caddesi, No. 47. Çınaraltı idarehanesi

Konuşmalar

Bay H. A. :

— Şiirlerinize niçin isminizi koymuyorsunuz? Şiir yazmak çekinilecek bir şey değildir ki, (Yükselmek istiyorum) isimli manzumenizde şekil ihmali var. Vâkıa bazı yeni şairlerimiz de aynı şeyleri yapıyorlar. Kıtalar veya beyitler halinde devam eden bir manzumeye bir müstezat ilâve ediyorlar. Fakat dikkat edin, bunu ne kadar nadir yapıyorlar, sonra bunu yapanlar ne kadar üstattırlar. Bir arzuyu anlatan bu şiirde, arzunuzun ateşi pek sezilmiyor. Sonra bir şey istendiği zaman, temennilerin bizi imrendirecek şeyler olması lâzım. Tevfik Fikretin en zayıf mamnzumelerinden biri de (Ne isterim?) başlıklı şiiridir. Şair, bu şiirinde öyle şeyler istiyor ki bunun için hasret çekmeğe pek de lüzum yoktur. İsteklerimizi, başkalarının ağızlarını sulandırıp gıptalarını çekemedikten sonra neye yazmalı? (Tirende akşam) isimli manzumeniz çok daha güzel! Hattâ bu manzume sahiden güzel. Şiirinizi yazlyorum:

TİRENDE AKŞAM

Gene akşam oluyor, sular karardı gene
Pembe tülünü dağlar, başına sardı gene
Sevgiliden ayrılan yüzler sarardı gene
Hasretlerden hasrete koşuyor tirenimiz.

Yanıyor her gönülde bir gurbet meşalesi,
Yükseliyor kalblerden bir ayrılık nağmesi;
Buna tempo tutuyor tekerleklerin sesi.
Uzanan o yolları okşuyor tirenimiz.

Makine bir kuş gibi atılıyor dağlara,
İnce bir sis çöküyor vadilere, bağlara.
Kanıyor er yolcunun kalbindeki her yara
Bu kalblerin sesiyle coşuyor tirenimiz...

H. A.

Bir şeye dikkat etmek lâzım. Şiirin kelimeleri, bir dereceye kadar nesrin kelimelerinden ayrılır. Meselâ bu şiirde (tempo tutuyor) tâbiri nesrin kelimesidir. Makine de öyle. Manzumenin pek güzel tarafları var. Tebrik ederim.

Bay Kâmil Orkan:

— 10 nisan 1943 tarihli sayımızda neşrettiğimiz manzumenizin bay Rıza Beşerin 31 mart 1941 tarihli (Yedigün) de neşrettiği (İstek) isimli manzume olduğunu hayretle ve teessüfle gördük. Bu çok fena bir harekettir. Bir şiir çalmakla para çalmak arasında hiç bir fark olmamak icap eder. Sonra bu hiç bir şöhret ve menfaat de temin etmez. Bilâkis, şiiri alınanın kıymetini ertirir ve ona şeref verir. Bir daha böyle çocukça harekette bulunmamanızı tavsiye ederiz. Eğer güzel şiiri seviyorsanız başkasınınkini almağa değil, ondan güzelini yazmağa çalışın!

Bay Muzaffer Can :

— Sevginize teşekkürler ederiz. İçinizde duyduğunuz o şey yok mu, işte bizim güvendiğimiz odur. Bu ancak çok büyük milletlerin çocuklarında olur. Bu varken bizim elimizden hür yaşamak hakkını alamazlar. Yarına bu güvenle bakıyoruz.

Bay Aksu:

— (Ayrılıktan dönüş) isimli şiirinizde duygulu bir kalbin çarpışları var. Fakat şiir yazmak usullerini de öğrenmelisiniz. Yazılmış güzel şiirleri okumalı, onlardan bir şeyler kapmalısınız. Ancak bundan sonra muvaffak olabilirsiniz.

Bay R. V. Y. :

— Bütün güzel sanatlar gibi şiirin bir mümarese devri vardır. Bu devirde bir takım tecrübeler yapılır. Vezin, kafiye, nazım şekilleri öğrenilir. Duygularımız bir manzume haline sokmağa çalışılır. Ondan sonra insan beğendiği bir takım şeyler yazar ve onları kendince kusursuz bulur. İşte ancak bu türlü genç yazılar üzerinde bir fikir yürütülebilir. Ondan evvelki yazılar bir takım temrinlerdir. Bunların sanat bakımından bir değeri olamaz. Hattâ, bu türlü eserler hiç meydana çıkarılmaz. Onların eksik olan taraflarını kendi kendimize öğrenmeğe mecburuz. Bunlar için bir sanat tenkidi bekleyemeyiz. Meselâ: Ben musikiden anlamam, nota bilmem, sesleri ayırt edemem. İçimden gelse de bir şarkı söylemeğe kalksam, bir musiki münekkidine:

— Bu söylediğim şarkıyı dinle ve tenkid et!

Desem, bana ne cevap verir?

— Musiki ile uğraş; nota öğren, sesleri ayırt et, makamları belle... Usule muvafık bir şey söyle de tenkid edeyim! demez mi?

İşte, sizin için söylemek istediğimiz budur. Açık ve samimî konuşuyoruz. Sakın bize darılmayın. Şiir yazmayı seviyorsunuz. Fakat daha evvel, nasıl şiir yazılacağını öğrenmeli, bir takım denemeler yapmalı, ondan sonra şiirinizin tenkidini beklemelisiniz. Bu devrede istidadınız var mı, yok mu, bile daha belli olmaz. Belki çok güzel şiirler yazabilirsiniz. Belki buna istidadınız yoktur size ne söylesek faydasızdır. Onun için bir şey söylemek istemiyoruz.

Bay Mehmet Çakırtaş:

— (Emelim) isimli şiirinizin çok güzel tarafları var. Zaten sizin güzel şiirlerinizi ara sıra okuyorum. Yalnız yazdıklarınız üzerinde az çalışıyorsunuz. Kelimeleri seçmiyor, mısraları düzeltmiyor, olduğu gibi bırakıyorsunuz. Şu (Emelim) şiirinizi beraber okuyalım :

EMELİM

— İhsan Ruhi Berende hürmetlerimle
Kırbacımı şaklatarak
Kır, atımı, sürebilsem,
Bir sabah şafak atarak,
Boz kırlara varabilsem.

Tanrım yetsin bu istirap.
Ayrılıktan kaldım bitap,
Yürü diye gelse hitap,
Yollarda gül derebilsem,

Ecdadıma Oğuz derler.
Benliğime bir hız derler,
Hazırlandı dilâverler,
Cenk gününü görebilsem,

Sazlar sustu yaslı kaldı,
Şen telleri paslı kaldı.
Gönülcüğüm sisli kaldı,
Ak, günlere erebilsem.

Edremitli Mehmet Çakırt

Üçüncü mısradaki:

Bir sabah şafak atarak

mısraı, şivemize göre:

Bir sabah şafak atarken

olması lâzım. Bunu siz de elbette bilirs Fakat itinasızlığımızdan olduğu gibi bı mış, düzeltmeğe uğraşmamışsınız. İkinci kı tadaki bitap kelimesi çok eskimiştir, nu kullanmıyoruz. Bu türlü kelimeler tarzda şiirlerin, pastişlerinde kullanılab Bugünkü şiirlerde değil. Üçüncü kıt (hız) kelimesini (Oğuz) kelimesine ka olmak için getirmişsiniz. Bu kıtanın üçü mısraında bir kafiye daha bulmağa uğraş istemediğiniz için, kafiyeyi redif olan (ler) e bağlamışsınız. Hâsılı bütün bu şiiri çabuk yazdığınızı, üzerinde az durd ğunuz, fazla sanat titizliği göstermediğ anlaılıyor. Mademki güzel şiir yazmak k liyetiniz var, bunu körletmeğe değil, g tirmeğe çalışmalısınız. Şiirinizin sadece redilmesini düşünmeyin. Okuyanların ğenmesini, hiç bir kusur bulamamasını, rinize hayran kalmasını isteyin.

ÇINARALTI

Dilde, fikirde, işde birlik

Sayı: 98

İdare Evi : İstanbul, Ankara caddesi, Çınaraltı Yayınevi. No. 47

Telefon : 22129

Fiatı: 15 Krş.

7 Ağustos 1943 Cumartesi

TÜRKÇÜ FİKİR ve SANAT MECMUASI

Cilt : 4

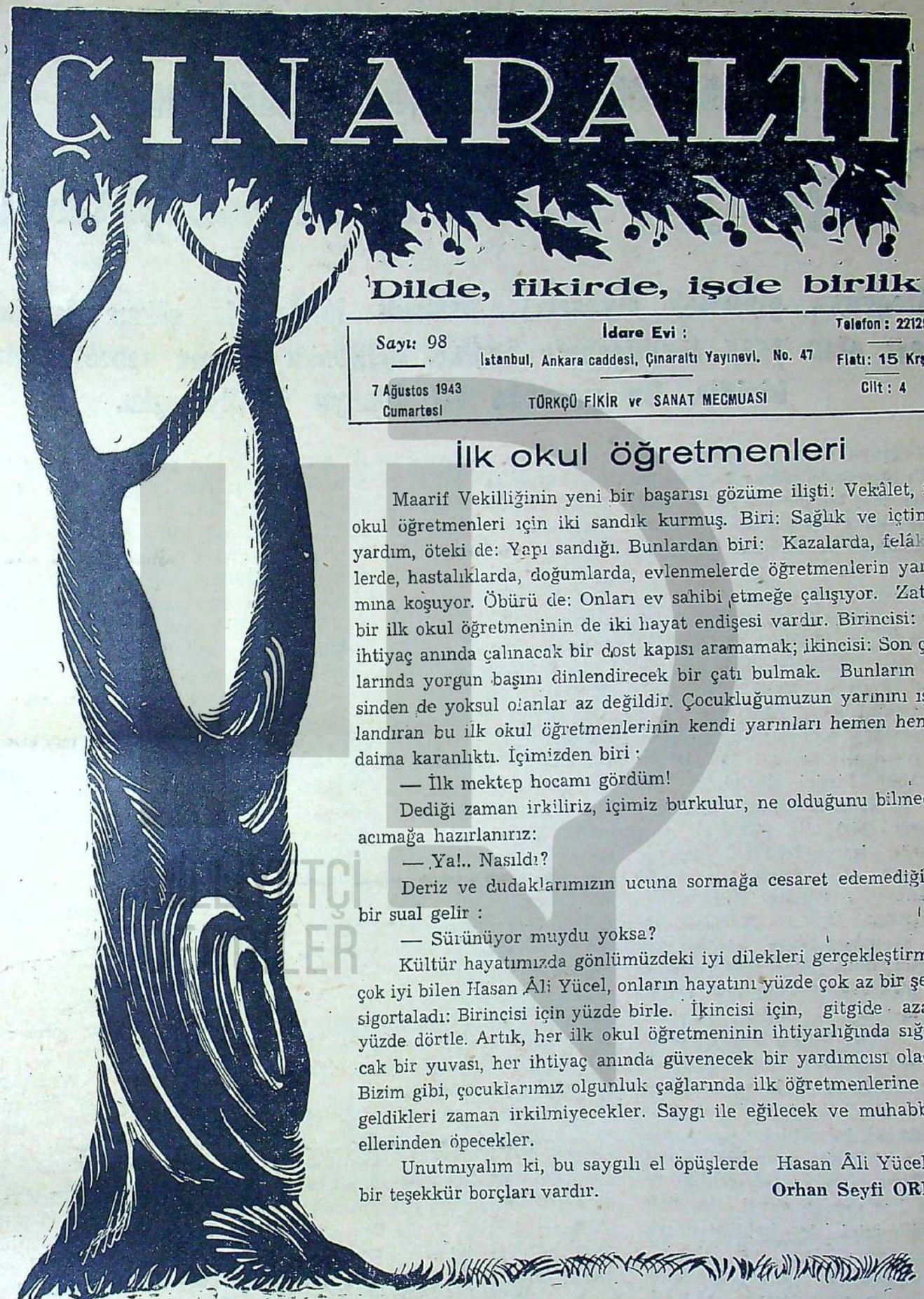

İlk okul öğretmenleri

Maarif Vekilliğinin yeni bir başarısı gözüme ilişti: Vekâlet, ilk okul öğretmenleri için iki sandık kurmuş. Biri: Sağlık ve içtimai yardım, öteki de: Yapı sandığı. Bunlardan biri: Kazalarda, felâketlerde, hastalıklarda, doğumlarda, evlenmelerde öğretmenlerin yardımına koşuyor. Öbürü de: Onları ev sahibi etmeğe çalışıyor. Zaten, bir ilk okul öğretmeninin de iki hayat endişesi vardır. Birincisi: Bir ihtiyaç anında çalınacak bir dost kapısı aramamak; ikincisi: Son çağlarında yorgun başını dinlendirecek bir çatı bulmak. Bunların ikisinden de yoksul olanlar az değildir. Çocukluğumuzun yarınını ışıklandıran bu ilk okul öğretmenlerinin kendi yarınları hemen hemen daima karanlıktı. İçimizden biri :

— İlk mektep hocamı gördüm!

Dediği zaman irkiliriz, içimiz burkulur, ne olduğunu bilmeden acımağa hazırlanırız:

— Ya!.. Nasıldı?

Deriz ve dudaklarımızın ucuna sormağa cesaret edemediğimiz bir sual gelir :

— Sürünüyor muydu yoksa?

Kültür hayatımızda gönlümüzdeki iyi dilekleri gerçekleştirmeyi çok iyi bilen Hasan Âli Yücel, onların hayatını yüzde çok az bir şeyle sigortaladı: Birincisi için yüzde birle. İkincisi için, gitgide azalan yüzde dörtle. Artık, her ilk okul öğretmeninin ihtiyarlığında sığınacak bir yuvası, her ihtiyaç anında güvenecek bir yardımcısı olacak. Bizim gibi, çocuklarımız olgunluk çağlarında ilk öğretmenlerine rasgeldikleri zaman irkilmiyecekler. Saygı ile eğilecek ve muhabbetle ellerinden öpecekler.

Unutmıyalım ki, bu saygılı el öpüşlerde Hasan Âli Yücele de bir teşekkür borçları vardır.

Orhan Seyfi ORHON

YENİ ABONE ŞARTLARI (37 den itibaren)
Yıllığı 760, altı aylığı 380, üç aylığı 200 kuruş
Ecnebi memleketler için :
Yıllığı 1000, altı aylığı 500 kuruş

Sahip ve Neşriyat Müdürü :
Orhan Seyfi ORHON

İHTAR :
İdarehanemize gönderilen eserler neşredilsin edilmesin sahiplerine iade edilmez.

YAZAN: Dr. MUSTAFA HAKKI AKANSEL

OSMANLI DEVLETİNİ BATIRAN SEBEBLERDEN

Doğruyu Gizlemek Siyaseti

— I —

(Doğruyu gizlemek siyaseti), Osmanlı idaresinde çökme devrinin başı olan 1555 tarihlerinde başlar. Bellibaşlı inkıraz sebeblerinden biridir. Bu yazımda bu konuyu inceliyeceğim.

(Doğruyu gizlemek siyaseti), Osmanlı idaresinde, çökme devrinin ba. olan 1550 tarihlerinde başlar. Belli inkıraz sebeplerinden biridir. Bu yazımda bu konuyu inceliyeceğim.

(Doğru) ve (Güzel):

Bu tetkike, filozof Hermann fon Kayserling'in (Hakikat ve Güzellik) hakkındaki fikirlerini önsöz gibi alıyorum. Konuyu şiddetli bir ışıkla aydınlatmak için:

(İnsanlara göre, (iyilik) duygusunu uyandıran her şey (güzel) dir. (Fenalık) hissini uyandıran her şey de (çirkin) dir. (Güzel) in kaynağı (his) dir. (Doğru) nun kaynağı ise (Tecavüz, taarruz zihniyeti) dir. Onun için, eski Yunanlılar, güzellikle iyiliği birleştirmişlerdir: (Kalos - Kalagos). İptidai kavimler, daima (doğru) dan çekinmişlerdir. İptidai insanlarda hâkim olan şey (Korku) dur. Korku, ruh makinesinin alarm işaretidir. Eğer (iptidai korku) olmasaydı bütün dinler olmazdı. Ve (güzellik) de, yer yüzünde oynadığı rolü oynıyamazdı. Bu hal, şimdiki zamanda, kadında çok iyi görülür: Kadın, esas itibarile korkaktır, onun hâkim vasıfları (hassasiyet) ve (alınganlık) tır. Kadın, her şeyden evvel, kendinin methedilmesini ister, hakikat ile yaralanmamasını ister; onun için, güzellik, kadının hayatında pek mühim rol oynar. Kadına (lâtif cins) denilmesi onun güzel olmasından değildir. sanlarda ve bir çok hayvanlarda sine olarak erkek cinsi güzeldir. (Cinsi lâtif) tâbirinden maksat, kadının hayatında güzelliğin oynadığı büyük role işaret içindir. (Güzel) in yaratılmasında, zevk almak, hoşa gitmek, eğlencelerden payını almak ve aldırmak gibi iptidai kuvvetlerin rolü büyüktür. Bütün kültürlerin (medeniyetlerin) gelişmesinde (hoşa gitmek) isteğinin rolü küçültülemez.

(Gerçek), hassasiyet ve alınganlık bakımlarından, patavatsız ve kabadır. Onun ülküsü, muhakemede ve düşünmede katî ve mücerret bir doğruluktur. O, (objektif) dir. Halbuki, her insanın asıl mayası (sübjektif) dir, duygudur. Onun için: (Hakikat insanî değildir) diyebiliriz. Hakikat, esas itibarile, (zevahirin - görünürün yıkıcısıdır). Bu sebepten, iptidai yaratıklar için, tabiî olan hal (yalan) dır. (Samimiyet) değildir. İnsanlar arasındaki münasebetlerde (yalan) tercih olunur.

Onun için, geçmişteki bütün büyük medeniyetlerde, seçmek mecburiyeti görününce, (gerçek) değil, (güzel tercih olunmuştur. Çünkü, hakikat temayülleri, ne hassasiyete, ne de görünüşe riayet eder. Halbuki, (güzellik), bunları, birer koruyucu kudret gibi kabul eder. (Hakikat), tamamiyeti ve hattâ ayniyeti yıkmak ile tehdit eder; onun için, (Gerçek), hakikaten tecavüz zihniyetinin çocuğudur. (Zevahiri kurtarmak kaygusu) bütün milletlerde ve insanlarda vardır. Eski Yunanistanda, Sokrattan evvel, hakikat, en yüksek kıymet olarak bahis konusu bile olmuyordu. On yedinci ve on sekizinci yüzyıllarda bile, gerçek, her şeyden evvel, (hoşa gitmeli) idi. Sokrat, gerçeği güzellikten üstün tutmakla eski Yunan kültürünün (medeniyetinin) kökünü baltalamıştır. Çünkü, eski Çin kültürü gibi, eski Yunan kültürü de, (hakikat) üzerine değil, (güzellik) üzerine kurulmuştur.

Hakikatin faydaları: Fakat, buna karşılık, hakikatin şu faydaları vardır: (Zekâ), ancak hakikat yolunda gelişebilir. Her yalan, her hayal, zekâyı bir perde ile örter. O halde, kendinin en olgun bir hale gelmesini isteyen, hürriyet isteyen, necat isteyen, Nirvana (hiçlik) isteyen, ancak hakikat sayesinde bu gayelere erişebilir.

(Bu dünyada en büyük vazife (âmiri mücbir = imperatif categorique) (kendini geçmektir). Filozof Kant, bu dünyada en büyük vicdan borcu (âmiri mücbir) olarak, (ahlâk) ı bulmuştu. Bence, bu doğru değildir. Çünkü, (ahlâk) mecburiyeti (statik = yerinde sayan) bir vicdan borcudur. Benim âmiri mücbirim ise (kendini geçmektir). Bu, dinamiktir, kudret ve kuvvet kaynağı ve terakki âmilidir. Onun için, bence, Kantın (imperatif categorique) inden daha ziyade hayatla yoğurulmuş olan bir görüş lâzımdır. (İlâvem: (Çınaraltı) dergisinin 12 ilkkânun 1942 tarihli, 64 sayılı nüshasında (Kendini Geçmek) isimli bir yazı neşretmiştim. Sonradan, Kayzerlingin, (Kendini geçmek) fikrini, kendi hayat felsefesinin hülâsası ve insanlarda en mühim vazife olarak kabul ettiğini okudum (Figü-

180

res Symboliques) isimli eserine 1939 da yazdığı önsözde).

(Kendini geçmek), daima daha doğruya gitmektir. Bu ise, (yalan) ile olmaz. İnsan, insan olmak haysiyetile, bir (cenin) dir. Yani, daima daha fazla tekemmül etmeğe namzet bir yaratıktır. Her cenin (ana karnındaki çocuk) ise (çirkin) dir. O halde, gerçek, çirkin olmakla beraber, terakki için, gelişme için, en lüzumlu olan bir şeydir. Eğer, cenin, mükemmel olsaydı gelişemezdi.

(Güzel) bir efsuncudur. İnsanı, aşması icap eden şekiller içinde hapseder. İleri gitmesine engel olur.)

(Garp medeniyeti, her on senede bir, daha tecavüzkâr, daha patavatsız, daha yakıcı bir şekil alıyor. Onun için, gittikçe daha çirkinleşiyor. (İlmî zihniyet) insanları duygudan, hassasiyetten, güzellikten uzaklaştırıyor. İnsanlar, insanlıktan çıkıyor. Garp kültürünün gerçeğe doğru temayülleri, herkesi herkese karşı harp ilânına ve en nihayet, birbirini imhaya doğru götürüyor. Eski harplerde çoluk çocuk öldürülmezdi (1935 de yazılmıştır). Artık, biricik peşinden koşulan şey (fayda) dır. Artık, (güzel) makbul değil. Şimdi, biz (Teknikleşmiş insan) devrinde bulunuyoruz. Artık, kimse, insanı, gerçeğin peşinde koşmaktan alıkoyamaz. Fakat, öte yandan, (kültür = medeniyet) de, ancak (güzellik) üzerine oturtulabilir. (O halde, yeni ülkü (ideal) şu olmalıdır: Öyle yeni bir (güzellik) kültürü bulmalıyız ki, insanın tamamlığını yeni baştan ihya etsin, fakat, aynı zamanda da, Garbin hakikate doğru atılışında elde etmiş olduğu bütün müspet şeyleri de içine alsın. Yani, (bilgi), olduğu gibi muhafaza edilmeli, fakat, o (hayat sanatı) nın emri altına konulmalıdır. Yeni medeniyet, hakikat bayrağı altında, (şecaat) ve (iman) üzerine kurulmalıdır. Fakat, bunların hepsi, kültür olmak itibarile, ancak (güzellik) in genel bayrağı altında birleşebilirler.)

(Yalnız, hakikat bayrağı altında kültür olamaz. (Güzellik) ülküsü, aynı zamanda, (hayat olgunluğu) ülküsüdür. Bu ise (tekemmül) ülküsünün aynıdır. Tekemmül ise, bizi gerçeğin peşinden koşturan en son ülkü değil midir?) (Arkası var)

TOPRAĞIN ŞENLİĞİ (*)

Yazan : Halim YAĞCIOĞLU

(Toprak insanlarının korosu) :

Ekinler boy boy yeşerdi
Tanrıya şükürler olsun.
Bir tohum bin «dane» verdi
Tanrıya şükürler olsun.

Tarlanın gelincik süsü,
Başağın memnun gülüşü,
Bereket tütüyor düşü,
Tanrıya şükürler olsun.

Kiraz, erik yüklü dallar,
Tanrıya açıldı eller,
Orakta ceylân güzeller,
Tanrıya şükürler olsun.

Ekinler rüya görmede,
Düğenler yer yer dönmede,
Değirmen unu öğmede,
Tanrıya şükürler olsun.

Topraklar altın vereli,
Gönüller sevinçten deli,
Kilerler ambarlar dolu,
Tanrıya şükürler olsun.

TOPRAK SÖYLÜYOR

(Köçekçe)

Yansın meş'aleler çıralar yansın,
Davul gümbür gümbür çalınsın gene.
Bu büyük şenliğe yiğitler gelsin,
Güzeller ayrılsın dengi dengine.

Davasın zeybeği, Sivas halayı.
Hoy bre yarışın sizin bu meydan.
Çevirsin yolları Fener alayı,
Fişekler atılsın boşluğa dan, dan.

Çevreler serilsin koca meydana,
Kızarsın kekikli taze kuzular.
Tuz katın buz gibi yağlı ayrana,
Ağaç testilerde soğusun sular.

Buldanlım, Honazlım kınalı gelin!..
Bırak salvarını yel alıversin.
Bu şenlik toprağı işliyenlerin.
Toprak, toprak sana, neş'eyi versin.

RONDO

(Oğlanlar)

Gönül vereli toprağa,
Deliyiz kızlar deliyiz.
Bu büyük kutlu şenliğe.
Hayat verelim haydi biz.

(Kızlar)

El ele verlim el ele..
Dönelim çevreyi çevreyi.
Gönüller akmalı güzele,
Çekmeli halayı halayı.

(TOPRAK)

Toprağın şenliği en güzel şenlik,
Vatana hürriyet bağışlamakta.
Toprağı sevende vatanseverlik,
Toprağı işliyenler yaşamakta.

(Oğlanlar)

Topraktan gelmişiz toprağız,
Toprağa her an tapacağız,
Toprağı altın yapacağız
Bağlıyız toprağa toprağa.

(*) Bu şiirler cura, tef, kılarnet tenaranın çalacağı köçekçe, çiftete neşeli memleket havalarının beri okunmaladır.

Yazan : **ADNAN GİZ**

ORTAÇAĞ ve TÜRKLER

•••••••

Hangi Ortaçağ? Avrupalıların Ortaçağı mı? Türklerin Ortaçağı mı?

••••

Avrupalıların hamam yüzü görmedikleri ve güzel prenseslerin bile bir teke gibi koktuğu o devirde Türkler en ferah hamamlarda yıkanıyorlardı.

Uzaktan uzağa öyle isimler tanırız ki duyguları ve düşüncelerile bize bir arada yaşadığımız dostlarımızdan daha yakın gelirler. Bu şekilde giyaben tanıdığım bir münevverimiz vardır. Bazan pek uzun fasılalarla verdiği yazılarını nerede görsem büyük bir zevkle okurum. Küçük yaştanberi gördüğüm «M. Nermi» imzası bende daima derin bir alâka yaratmıştır.

Bu seçkin ve eski bir tâbirle «Her bahse kadir» münevverimiz Çınaraltı'nın 87 nci sayısında mühim bir konuya el koyarak bu konunun ruhu olan şu çok düşündürücü suali ortaya atıyordu :

— Türk cemiyetinin Ortaçağı ne zaman başlıyor ve ne zaman sona eriyor?

Ve bu sorunun ardından düşüncelerile diğer sorularını sıralıyarak bu bahis üzerine bütün münevverlerimizin dikkatini çekiyordu. Bir kaç hafta bu makalenin yaratacağı akisleri bekledim. Fakat münevverlerimiz o kadar harp havadislerine dalmışlardı ki nihayet bu mühim konu da günlük havadisler arasına karışıp gitti. Bugüne kadar iktidarımın üstünde gördüğüm için karışmak istemediğim bu bahsi günlerce bekledikten sonra hiç olmazsa tekrar tazelemek arzusuna kapıldım. Yalnız buradaki düşüncelerimin iyice kavranabilmesi için M. Nermi'nin — burada hülâsası mümkün olmıyan — «Ortaçağ ve Biz» makalesinin bir daha okunmasını tavsiye ederim.

***

Malûmdur ki tarihten sonraki devirler Ortaçağ, yeni zaman gibi bir takım büyük bölümlere ayrılır. Tarihin böyle devirlere ayrılması şüphesiz tarihi öğretim bakımından büyük kolaylıklar temin eder. Fakat sadece kronolojik bir kolaylık için bu kadar muazzam ve hudutsuz bir insanlık âlemini böyle bölümlere uğratmak ne derece doğrudur? Bu sualin karşısında, zihni evvelâ tereddüt ve münakaşaya sürükleyen fakat neticede daima kabul olunan güç dile gelir bir hakikat vardır. Tarihte devirlerin hususiyetleri — daha edebî bir tâbirle — renkleri hiç bir zaman şiddetle birbirinden ayrılmaz, belki bellisiz bir nüans farkı ile değişerek bir başka renge tebeddül eder. Bugünkü olaylarda iki üç asır evvelki olayların tesiri olduğu gibi bir kaç asır sonra doğacak vakalarda da bugünün tesirleri daima değişen bir kuvvetle hüküm sürecektir. Bu bakımdan tarihi kesin bir şekilde devirlere ayırmak imkânsız gibidir. Fakat ayırmak icap eder. Çünkü şu ve bu devrin renkleri arasında, bir Ortaçağ yılının hayatı ile bir yeni zaman hayatı arasında şiddetli farklar vardır. Neron veya Kayzer Tedosyus zamanında Romada yaşıyan bir insanla, Papa yedinci Gregoar, onuncu Leon, Napolyon Bonapart, ve Garibaldi zamanlarında gene aynı şehirde yaşıyan insanlar düşünüş ve yaşayış bakımından hiç bir zaman aynı insan değillerdir. İşte bu ayrılığı husule getiren çağlardır. Fakat bu farklar kesin olarak hangi yılda husule gelmiştir? Bunu da kestirmek imkânsızdır. Fakat tarihi devirlere ayırmak zarureti ile büyük savaş, inkılâp ve inkıraz gibi mühim olayların tarihleri suni bölmeler hâlinde ayrılmak istenen devirlerin arasına konulmuştur. Tarihin bu şekilde devirlere bölünmesi hiç de yanlış bir hareket olmamış oilhassa tarih öğretiminde, tarihî telâkkilerin kendini bulmasında büyük faydalar temin eylemiştir. Nitekim M. Nermi de böyle düşünmekte: «Genel kültür gelişmelerini gözden uzak tutmamak şartile büyük hâdiseleri bir tarih devri için başlangıç yapmak hiç de küçümsenecek bir hareket değildir ve bunun genel gelişimi daha kolay kavramak bakımından pratik bir değeri vardır.» demektedir.

Şimdi tarihin bu şekilde devirlere ayrılmasını kabul ettikten sonra hiç bir zaman gücümüzün yetmiyeceği kadar ilmî derinliklere inmeden yalnız liselerde edindiğimiz malûmatın yardımile tarihî devirleri vasıflandırmağa yarıyan o kılişe haline gelmiş tâbirleri hatırlamağa çalışalım. Bu tâbirlere göre·

Ortaçağ: Şato ve derebeylilik, taassup ve iskolastik devridir. Yeni zamanı Ortaçağdan ayıran vasıflar da: Rönesans kalkınması, yeni keşifler, icatlar, iskolastiğin yıkılması, Dekart felsefesinin galebesi gibi vasıflardır. Biz Garp öğretim usullerini yurdumuza aldığımız otuz kırk senedenberi Türk tarihini Avrupalılar tarafından icat olunmuş bu devirlere göre tasnif ve mütalâa ediyoruz. Bazan öyle basit hakikatler ve yanlışlar vardır ki gözümüzün önünde dolaştığı, başımızın üstünde yaşadığı halde hiç farkına varılmaz. İşte M. Nermi de yıllardanberi gözümüzün önünde duran büyük bir yanlışı nazikâne bir şekilde bize ihtar etti. Şüphesiz ki tarihimizi böyle Ortaçağ, yeni zaman diye Avrupai bölümlere ayırmamız yalnız mektep kitaplarının içinde kalsaydı düştüğümüz bu yanlışın ehemmiyeti son derece azalırdı. Gel gelelim bu devirlerin adı ve mânası sade mektep kitaplarında kalmıyarak bütün fikrî hayatımızda da yer almış, hattâ günlük konuşmalarımıza bile sokulmuştur. Bugün iki arkadaş münakaşa ederken çok defa: «Efendi! Sen Ortaçağ zihniyeti ile hareket ediyorsun.» deriz; fakat tavzih etmeyiz ki hangi Ortaçağ zihniyeti ile hareket ediyor? Türklerin Ortaçağ zihniyeti ile mi, yoksa Avrupalıların Ortaçağ zihniye-

182

ti ile mi? Eğer dostumuzu Avrupanın Ortaçağ zihniyeti ile itham ediyorsak onu alçaltmış, yok, Türklerin Ortaçağ zihniyeti ile itham ediyorsak bilâkis yükseltmiş oluruz. Gene diyoruz ki, Fâtih İstanbulu almakla Ortaçağa nihayet verdi. Fakat hangi Ortaçağa nihayet verdi? Avrupadakine mi? Yoksa Doğudaki Ortaçağa mı? Bu iki mâna arasındaki fark siyahla beyaz arasındaki fark gibidir. Eğer (Ortaçağ) kelimesinden (476) yılı ile (1453) yılı arasındaki zaman parçası kastediliyorsa tarihi bu şekilde devirlere ayırmak gülünç ve mânasızdır.

Yukarıda da söylediğimiz gibi Ortaçağ bir takım vasıflarile diğer çağlardan şiddetle ayrılan bir zaman parçasıdır. Eğer Türk cemiyetleri de aynı devirde aynı vasıfları taşıyorsa böyle bir tasnife girebilir. Aksi takdirde tamamen Avrupalılara ait bir takım zaman hususiyetlerini biz nasıl kendi tarihimize mal edebiliriz? Edebilir miyiz, şöyle dursun, senelerdenberi bu hataya kendimizi alıştırmış bulunuyoruz. Halbuki Türk tarihi tâ Cümhuriyet inkılâbına kadar Avrupa tarihine göre tamamen makûs bir grafik çizer. Avrupa cemiyetlerinin alçaldıkları bir devirde Türk cemiyeti yükseliş çizgisinin âzami noktasına varmış, Garptaki yükseliş hızlandıkça Şarktaki grafik düşmeğe başlamıştır. Onlar için zulüm ve cehalet devri olan Ortaçağ, Türkler için saadet ve medeniyet çağıdır. Avrupanın malûm vasıflarile tam Ortaçağ hayatı yaşadığı devirlerde Türkler daha ileri zamanların hayatını yaşıyorlardı. Avrupada Rönesans başlıyarak Ortaçağın nihayet bulduğu bir devirde ise Türkler Ortaçağ hayatına girmişlerdir. Avrupada iskolastiğe nihayet verilen yıllarda Osmanlı ülkesinde iskolastik bütün şiddetile hüküm sürmeğe başlıyordu. Avrupalıların Ortaçağ adını verdikleri ve tarihlerinin en sönük devresini yaşadıkları zaman parçası gerçekten Türk ulusunun, Türk cemiyetinin en parlak devresidir. En büyük Türk medeniyetlerini vücuda getiren Gök - Türk devletinin, Şarki Gök - Türk devletinin, Karahanlıların, Gaznevilerin, Selçukilerin, Dolunoğlu devletinin, Eyyübilerin, Kölemenlerin, Harzemşilerin, Cengiz ve Temür devletlerinin, Osmanlıların kuruluş ve yükselişleri Ortaçağda vuku bulmuştur. Muhan, Kutluk Han, Bilge Han, Satuk Buğra Han, Kâşgarlı Mahmut, Fârabi, Gazneli Mahmut, Tuğrul bey, Alp Arslan, Nureddin Zengi, Salâhaddin, Baybars, Orhan bey, Yıldırım Bayezit gibi en büyük Türkler Ortaçağda yaşamışlardır Bu devirdeki her hangi bir Türk devletini her hangi bir Avrupa devleti ile meselâ Fransa ile karşılaştırın; bu devletlerin idare tarzı, halkın yaşayışı ve düşünüşü arasında Türkler lehine büyük bir fark vardır. Asırlarca süren Haçlı savaşları Ortaçağın Şark ve Garp dünyası arasındaki büyük farkı belirtmiş ve Garp uzun zaman Türk âleminin üstün hayat modellerinden faydalanmağa çalışmıştır. Avrupalıların son derece pis, ibtidai şehirlerde gayrı sıhhi karanlık evlerde yaşadığı bu devirde Türkler temiz şehirlerde sadece sıhhi ve muntazam olmakla kalmıyan aynı zamanda ince tezyinatlarile gözü ve ruhu okşıyan mükemmel evlerde yaşıyor, yüksek sanat ve edebiyat eserlerinden zevk alıyorlardı. Avrupalıların hamam yüzü görmedikleri ve güzel prenseslerin bile bir teke gibi koktuğu o devirlerde Türkler en ferah hamamlarda yıkanıyorlardı. Gene Türklerin aldıkları esirlere bile hayret verecek derecede iyi muamele ettikleri o devirde Avrupalılar, sayısı milyonları bulan bir çapulcu sürüsile Şarka hücum ediyor ve sade islâmların oturdukları mamur şehirleri değil, kendi dindaşlarının oturduğu Bizans şehrini bile yakıp yıkarak asırlardanberi Roma medeniyetinin bu ikinci merkezinde toplanmış olan yüksek sanat eserlerini insanlığa yaraşmıyan bir vahşetle parçalıyorlardı. Eğer o zaman onların istilâsına uğramış olmasaydı bugün İstanbul tarihî eserler bakımından her halde yüz defa daha zengin bir şehir olacaktı. Birçok Avrupa devletlerinin paralı asker kullandığı o devirlerde Türkler büyük ve daimî ordular kullanıyor ve Avrupalılara nazaran sayıca çok yüksek orduları sevk ve idare ediyorlardı. Haçlı orduları Şarka yaptıkları seferlerden çok istifade etmiş, askerî armaları, kıyafetleri bir çok yeni silâhları Türklerden görüp almışlardı. İngiltere müstesna bütün Avrupanın ancak on dokuzuncu asırdan itibaren tatbike başladıkları Demokrasi ve parlâmento usulleri Türklerde Ortaçağdan evvel bile mevcuttu. Halk arasında, asker arasında yaşıyan, şölenlerde halkla beraber yemek yemeğe mecbur tutulan ve büyük siyasî olayları kurultaylarda konuşan eski Türk Hanları tam bugünkü mânasile dünyanın en demokrat insanları idi. Ortaçağda Türklerin irfan seviyesi de her halde Avrupadan üstündü. Medreselerden yetişmiş olmalarına rağmen birçok Türk âlimleri zamanın bütün bilgilerine sahip bulunuyor, meselâ bir din âlimi olarak tanılan Ak Şemseddin Pastör'den beş asır evvel «Hastalıkların bir takım tohumlar tarafından vücuda getirildiğini» ileri sürüyordu. Fâtih İstanbulu fethederek Ortaçağa nihayet verdi, dendiği zaman nihayet bulan Ortaçağın yalnız Avrupaya ait olduğunu ve ancak yeni zamandan sonra Avrupada vücut bulan birçok müterakki usul ve vasıtaların Türklerde asırlardanberi zaten mevcut bulunduğunu hatırlamak lâzımdır. Bu bakımdan İstanbulun fethi «Türk ileri zamanlarının» Avrupa Ortaçağına en katî galebesi demektir. Tâ Malazgirtten Niğboluva, Niğboludan İstanbul fethine kadar ileri Türk cemiyetinin çıkardığı ordulara daima yenilen Ortaçağ Avrupası İstanbulu kaybedince bütün varlığını tehlikede hissetmiş ve Rönesansı doğru, asıl âmil bu korku ile kendine gelis olmustur. Bir Avrupalı müellifin — Leon Kahun'ün — ifadesine göre Türkler İstanbulun fethinden Lepant muharebesine kadar Avrupada yenilmez namile maruftular. Hakikatte Lepant bozgunu pek tesirsiz kalmış ve Türk'ün yenilmez şöhreti Sen Gotar seferine kadar sürmüş, hattâ Sen Gotar'da ordularının yenilmesine rağmen Türkle o yenilmez şöhretin tesirile gene galip bir muahede yapmışlardır. Türklerin Avrupa-

(Sonu 15 inci sahifededir.)

DAVET

Ay'ablana gel de şöyle bir bak,
Kız kardeşisin onun muhakkak.

Hattâ bana kalsa âşıkın o,
Göklerde koşan muaşıkın o.

Karşımda geçen değildi rüya.
Gördüm seni ben onunla zira...

Hep başbaşa gölgeler içinde,
Vuslat dolu bölgeler içinde...

Pancurlarının önünde el'an,
Durmuş seni bekliyor o hayran.

Mutlak süzülüp cibinliğinden,
Koynunda erir izin verirsen!

Çırçıplak olup serin sularda,
Sen rengini gör derin sularda!..

Leylâklara hem olup da bir eş.
Mehtabın içinde yaseminleş!

Kumsalda uzan semaya karşı,
Bin gözle bakan fezaya karşı.

Zühreyle süha, zühalle ılgın,
Beklersin uykusuz ve çılgın...

Gökten süzülüp düşen ışıklar,
Karşında solan şu sarmaşıklar,

Hasretle yanan ateşli güller,
Endamına tırmanan gönüller,

Bir bir dökülüp şahap olurlar,
Uğrunda yanar harap olurlar.

Aşkın kucağında yat, seril sen,
Azdır ne kadar da çok sevilsen!

Fazıl Ahmet AYKAÇ

Toplıyan : Hamdi IŞIKLI

GENÇLER NE DİYOR?

• • • •

Gençlerin «Türkçülüğe dair» anketimize verdikleri cevablar

94 üncü sayımızda Türkçülüğe dair sorduğumuz 9 suale her sınıftan münevverlerimizin verdiği cevapları basmıştık. Bir genç okuyucumuz, aynı sualleri arkadaşlarına sormuş Aldığı cevaplarla beraber arkadaşlarından bir kısmının resimlerini de getirdi.

Tahsilli gençlerimizin bu sualler üzerinde ne düşündüğü dikkate değer. Mahut (En Büyük Tehlike) broşürünün gençler arasında bir tesir yapıp yapmadığını anlamak için bu cevapları gözden geçirmek her halde faydalıdır.

Münevverlerimize sorduğumuz 9 suali yazdıktan sonra gençlerin buna verdikleri cevapları bir kelime bile değiştirmeden aynen yazıyoruz:

SUALLERİMİZ

1 — Türkçülüğe düşman, bir Türk vatanperverliği tasavvur edebilir misiniz?

2 — Türkçülüğü, Türk milletinin gelişmesi ve Türkiyenin hürriyet ve istiklâli bakımından lüzumlu mu, lüzumsuz mu görürsünüz?

3 — (Millet) i, Ziya Gökalpla beraber, dil, kültür, vicdan ve din birliği şeklinde anlıyanlara iştirak eder misiniz?

4 — Türkçülüğü ne şekilde anlarsanız anlayın, fakat Türkçü müsünüz?

5 — «Çınaraltı» bir baş yazısında: «Türkçülük inkılâpçı bir fikirdir. Bunun en büyük delili, en az otuz senedenberi bütün inkılâp hamlelerinin Türkçülerden gelmiş olmasıdır Hayatımızda her türlü ıslahatı onlar yaptı.» diyor. Bunu doğru buluyor musunuz?

6 — (En Büyük Tehlike) isimli bir broşür, Türkçülüğü meşrutiyetten sonra Vilhelm Almanyası tarafından sokulmuş ve körüklenmiş bir düşman propagandası sayıyor Ziya Gökalp, Türk ocağı, bilgi derneği, Türk yurdu vesair buna benziyen teşekküllerle bütün Türkçülere «İpleri düşmanların elinde kuklalar» diyor. Siz buna, ve bu türlü neşriyata ne dersiniz?

7 — Böyle bir broşür çıkaran ve bu türlü fikirleri yaymıya çalışanlar samimi vatanperver, Türkiyeye hizmet etmek istiyen halis insanlar olabilir mi?

8 — «Çınaraltı» bir başyazısında: «Türkçüler, siyasî ırkçılığı son derece tehlikeli görürler ve onda millî birliği bozan bir nifak kokusu duyarlar. Millî hükûmetin teşekkülünden sonra Türkiyede bir ırk meselesi kalmamıştır. Türkçküler, ırkçılığı sadece bir ilim mevzuu sayarlar.» diyor. Siz bu fikirde misiniz?

9 — Milliyet aleyhtarı, solcu fikirlerin şiir, hikâye, resim, roman, makale mecmua şeklinde gençlerin arasına yayılmakta olduğunu ve bunun gitgide zararlı neticeler doğurmak kabiliyetini gösterdiğini söyliyenlere karşı ne dersiniz?

ALİ RIZA ÇATIK:

Ali Rıza Çatık

1 — Olamaz Fakat bazı siyasi emellerini tatbik için Türkçü görünen vatanperverler görülebiliyor.

2 — Tabiatile lüzumlu görürüm.

3 — Evet.

4 — Bundan tabii bir şey olamaz.

5 — Doğrudur.

6 — Alçaklıktan başka bir şey diyemem.

7 — Olamazlar.

8 — Her şeyden evvel neşriyatın serbest olmasını isterim. Fakat biz gençlerin de bu türlü solculara karşı temiz fikirlerimizi ve inanışlarımızı muhafaza ve müdafaa edebilmemiz için samimî Türkçüler tarafından yapılan neşriyatla hazırlanmamız lâzımdır.

ENVER YASSI:

1 — Edemem.

2 — Lüzumlu görürüm.

3 — Ederim.

4 — Tabiî Türkçüyüm.

5 — Doğru buluyorum.

6 — Âdi bir propagandadan başka bir şey değildir.

7 — Olamazlar.

8 — Bu fikirdeyim.

9 — Onları haklı bulur ve böyle zararlı neşriyatın sıkı bir kontrol altına alınmasını isterim.

184

NECMEDDİN ERBAKAN:

Necmeddin Erbakan

1 — Hayır.

2 — Lüzumlu görürüm.

3 — Evet.

4 — Evet.

5 — Evet.

6 — Buna söyliyeceğim şey Türkçülüğü en büyük tehlike olarak görmenin en büyük tehlike olacağıdır.

7 — Şüphesiz hayır.

8 — Evet.

9 — Doğru söylüyorsunuz. Bu halin düzeltilmesi Türkçülerin ödevidir.

ŞERAFEDDİN KOYUNOĞLU

1 — Hayır.

2 — Ederim.

3 — Ederim.

4 — Türkçüyüm.

5 — Buluyorum.

6 — Çevirdikleri yalan dolaplarından biridir, derim.

7 — Hayır, olamazlar!

8 — Hayır, bu fikirde değilim.

9 — Haklıdırlar.

MAHMUT ZEMBİLCİ :

Mahmut Zembilci

1 — Hayır.

2 — Lüzumludur.

3 — Ederim.

4 — Türkçüyüm.

5 — Doğru buluyorum.

6 — Propaganda olduğunu belli eden propaganda.

7 — Asla.

Bu arkadaş 8 ve 9 uncu suallere cevap vermek istemiyor.

NECDET DUMAN :

1 — Hayır.

2 — Lüzumlu.

(Sonu 15 inci sahifede)

Konuşan : **S. G.**

EMEKLİYE AYRILAN PROFESÖRLERİMİZ:

ÂKİL MUHTAR ÖZDEN

• • •

Otuz altı yıl Türk ilim hayatına feyiz veren, birçok genç profesörler ve güzideler yetiştiren büyük tıb üstadımızla konuştuk

• • • • • • • •

«Gençliğimde hararetli bir İttihatçı idim. Gözümü budaktan sakınmazdım. Hey gidi günler, hey! Şimdi uslandık ama, bu usluluğa, ozamanki bin tehlike içinde geçen ömrümün bir gününü değişmem.»

Memleketimizin tanınmış büyük tıp üstadı profesör Akil Muhtar Özden geniş yazı masasının başında idi. Biraz evvel önüne getirilen kapalı zarfları açmakla meşguldü. Bunların arasında en sonraya sakladığı bir zarfı açıp içinden çıkan mektubu okurken:

— Garip tesadüf... diye gülümsedi, tekaüde sevkedildiğime dair olan resmî tezkere... E... Şimdi sorunuz bakalım, benden ne istiyorsunuz?

— Sağlığınızdan başka ne istiyebiliriz!..

— Sağlık! İşte.. En güzel şey! diye mukabelede bulundu. Hele ihtiyarlıkta sağlıktan daha büyük hazine mi olur?

Akil Muhtar Özden bunları söylerken gayet neşeli idi:

— Ben, zaten bu çekilişe kendimi hazırlamıştım.. diye devam etti, bundan dolayıdır ki emekliye ayrılışımı bir sürpriz telâkki etmedim. Yalnız sevgili talebemden ayrıldığım için üzülüyorum. Bu teessürümde de haklıyım sanırım. Şimdi biricik arzum, bizzat kurduğum Farmako - Dinami ve tedavi kliniği teşkilâtının aksamadan çalışmalarına devam ettiğini

Profesör Akil Muhtar Özden

görmekten ibarettir. Bu çalışmalar, ileride eminim ki, Türk tababetinin gerçekten yüzünü ağartacaktır.

Ben, bu teşkilât sayesinde arkadaşlarımın da yardımı ile epeyce gelişmeler elde ettim.

Benden sonra işin başına geçecek olan yüksek kabiliyetli gençler, hiç şüphe etmem ki, bu sahada daha büyük muvaffakıyetlerin âmili olacaklardır. Hocam profesör Mayor da Cenevrede aynı teşkilâtın yardımı ile değeri ölçülmez başarılar elde etmişti.

Tedavi dersi verecek hocanın pek çok şeyler bilmesi kâfi gelmez. İlâçların fiziyolojik tesirlerini esaslı surette ve bizzat incelemiş olması ve aynı zamanda kilinikteki tesirlerini uzun uzadıya etüt etmiş bulunması da lâzımdır.

Hususile bizim memleketimizde, büyük ilâç fabrikaları ve zengin laboratuvarlar mevcut olmadığından meydana getirmekle kendimi bahtiyar addettiğim bu teşkilâtın hizmeti pek büyük olacağına kaniim.

— Kaç senedenberi hocalık ediyorsunuz üstadım?..

— Hesap etmesi kolay! 1906 dan 1942 ye kadar kaç sene geçti.. Durun bakayım: Evet, tam otuz altı yıl o muş... Benim ilk profesörlüğüm, C nevre Tıp Fakültesinde başlar: Pr vat Doçent'likle... Bu vazifede üç se ne kadar kaldım. Meşrutiyetin ilânı müteakip İstanbula geldim. Fakültesinde hıfzıssıhha muallimliğ ne tâyin ettiler. Aradan bir müdd

(Lûtfen sahifeyi çeviriniz)

geçtikten sonra, Fakültede tedavi seririyatı müderrisliğini üzerime aldım.

1902 de, Cenevrede son imtihanımı muvaffakıyetle verdiğim günü hatırlıyorum: Yarabbi, o ne tarif edilmez heyecandı. Ben, rahmetli anneciğimin, en zarurî ihtiyaçlarından kısarak damla damla arttırmak suretile her ay gönderdiği beş altın lira ile okudum. Tam altı yıl, geceyi gündüze katarak fasılasız bir çalışma hayatı geçirdikten sonra da artık kendi kazancımdan arttırdığım para ile Avrupada yaşamakta devam ettim.

Avrupaya gidişim de, firar etmek [illegible] olmuştur. Gençliğimde harabir ittihatcı idim. Gözümü budaktan sakınmazdım. Hey gidi günler hey.. Şimdi uslandık ama, bu usluluğa, o zamanki bin bir tehlike içinde ömrümün bir gününü değişmem.»

Muhtelif Avrupa merkezlerinde yedi beynelmilel tıp cemiyetinin muhabir âzalığını yapan kıymetli profesörümüzden güzel bir hâtırasını bize anlatmasını rica ettim.

Başını salladı:

— Hâtralarım mı dediniz? Fakat bunlardan yalnız bir kaç tanesi bir araya gelse uzun bir kitap olur. Ne vakalar, ne hâdiseler... İçlerinde gülüncü var, acıklısı var. Dehşetlisi var. Hangi birini anlatayım size.. Fakat durun bakayım: Bir hâtıram var ki, irfan hayatımızın gelişimi bakımından tarihî bir önem taşır.

Bir gündü. Ya 1933, ya 1934 yılı [illegible]nde bir gün... Şimdiki Büyük Millî Şefimiz, o tarihte hükûmet reisi bulunuyorlar. Bir gün Ankarada zi[illegible]rine gitmiştim. Her zamanki [illegible] ettiler. Söz bir aralık Da[illegible]nun vaziyetine intikal etti. Benden bilhassa bizim Fakülte hakkında malûmat istediler. Fakültenin hiç de iyi bir durumda bulunmadığını açıkca arzettim ve bu hususta kendileri tarafından vâkı olacak bir müdahalenin memleket için pek hayırlı bir hizmet sayılacağını söyledim.

Gülümsiyerek:

— Doktor.. Ben sizin işinize karışmak istemem!

Buyurdular.

Cevap olarak dedim ki:

— Bizim tıp âlemi, bir garip âlemdir. Arkadaşların fikirlerini bir nokta etrafında toplamak çok güç oluyor. Bendenizin bir teklifim var: Avrupadan tanınmış bir ilim adamını celbetseniz ve Darülfünunun ıslâhı işini kendisine havale buyursanız...

Millî Şefimizin bu teklifime verdiği cevap, kısa fakat katî oldu:

— Peki doktor... İnan ki bunu yapacağım!

Bu vaat, benim için ölçülemiyecek bir lûtuftu. Çünkü, «Darülfünun» müthiş bir anarşi içinde idi. Onu kurtarmak için sarfedilen gayretler de bir takım mugalatacıların müdahalesi yüzünden hep boşa gidiyordu.

Millî Şefimizin yanından çıkarken o kadar ferahlamıştım ki, âdeta uçuyor gibiydim.

Arası çok geçmeden, İnönünün vaadi tahakkuk etti. Profesör Malch yüksek salâhiyetle Darülfünun ıslâhına memur olarak İstanbula geldi.

Bugün, yâre karşı da, ağyare karşı da, bir Üniversitemiz var, diyebiliyoruz. Gerçekten iyi kombine edilen bu ilim müessesemiz, sadece ve tek başına İnönünün eseridir.

— Yerinize bıraktığınız genç tıp üstatlarına olan güveniniz?

— Pek çok. Eğer, bunlar kendilerinden bahsedilmesini seven insanlar olsaydı, simdi size isimlerini de verirdim. Fakat bilirim ki, bundan hoşlanmazlar. Gölgede, gösterişsiz ve sessiz çalışmağı tercih ederler. Fakat hepsi de — hele içlerinde bir kaç kişi var — son derece mükemmel, kabiliyetli, görgülü, kuvvetli kültür yapmış, derin tecrübe sahibi olmuş genç âlimlerdir. Ben, arkamda işte böyle kabiliyetler bırakarak çekiliyorum.

— Resmî vazifeden çekilmek hayatımızda bir değişiklik yapacak mı?

— Niçin yapsın?.. Ortada değişen bir şey yok ki.. Çalışmalarıma bu sefer kendi köşemde devam edeceğim. Bundan sonraki hayatımın nasıl geçeceğini bir kaç kelime ile anlatayım: Şimdiye kadar olduğu gibi, yani çalışarak, öğrenerek ve bildiklerimi öğreterek...

Yazmağa başladığım bir kaç kitabı bitirebilmek fırsatını verdiği için emekliye ayrıldığıma âdeta memnun olacağım geliyor. Çünkü profesörlük meşguliyetleri, bu işe mâni oluyordu. Sonra bir şey daha var: Hâtıralarımı yazmağa başladım. Fakat hekimlik hâtıralarımı değil. Siyasî hâtıralarımı!

Kıymetli hekimimize daha uzun yıllar, tıp âleminin birinci plânını işgal edecek başarılar diliyerek yanından ayrıldım.

S. G.

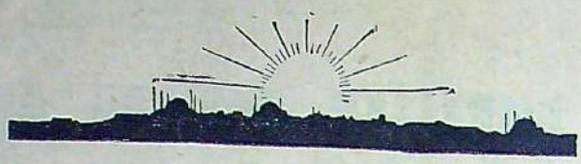

HÜLYA

Aşkın duyarız ıtrını her gül kokusunda,
Bir kâkül arar gözlerimiz çimde, yosunda
Tek isteğimiz yaslanacak bir cici koldur.
Âlem yapamazsak da visalin korusunda,
Bıkmaz yüzeriz böyle hayal Okyanusunda
Hülya, başı tâ göklere değdirmeğe yoldur

Bir meyva ümidim; onu Rabbim bana oldur!
Zannetme ki, meyvam kereminden daha boldur.
Yok, talihimiz işte muhabbet konusunda.
Olmazsa eğer, durma ölüm, bekleme doldur!
Sakilik edip zehrini dök, ruhumu soldur!
Gönlüm yıkasın aybını gayya kuyusunda!

Edip AYEL

OSMANLI SARAY TEŞKİLÂTINDAN

Babüssaade ve Darüssaade AĞALARI

Yazan : Enver Behnan Şapolyo

Osmanlı sarayı hümayûnunda harem dairesinin hizmetine bakan harem ağalarıdır. Bunlar ak ağalardan ve kara ağalardan seçilirdi. Ak ağalar anadan doğma tavaşi olup, erkeklikleri yoktur. Kadın gibi ince sesli ve kösedirler. Bunlar yaradılış itibarile kısır olup, erkek sayılamazdı. Zenci tavaşiler ise, Afrikadan gelme olup, esir pazarlarından satın alınır, husyeleri çıkarılmak suretile hadım edilirdi. Yani bunların da erkeklikleri izale edilir ve kısır bir hale getirilirdi. Bunlar simsiyah, ince uzun ve kadın gibi ince sesli zencilerdir. Bu harem ağalarının reislerine (Kızlar ağası), (Kapı ağası) denilirdi. Fakat bunların saray teşrifatında adları (Babüssaade ağası) idi.

Osmanlı sarayında ilk defa İkinci Murat, sarayda kızlar ağalığı vazifesini ak ağalara tevdi etmişti. O zamanlar kızlar ağasına (Babüssaade ağası) adı verilmiştir.

Babüssaade ağası, haremi hümayûnda bulunan bütün ak ağaların âmiriydi. Harem dairesinin inzibatına o memurdu. Ak ağalar Türklerden seçilirdi. Fakat sarayı hümayûnun teşkilâtı Fâtih Mehmet zamanında tamamlandı. Kanunnamede saray memurlarına ve bunlardan her birinin vazife ve salâhiyetine dair oldukça tafsilât mevcuttur.

İç ağalarından yani enderun ağalarından olan Babüssaade ağası bütün enderun memurlarının, hadım ağalarının âmiri olup, haremi hümayûnun ve bütün sarayın inzibatını yapmakla mükelleftiler. Maiyetinde otuz kırk (Kapı oğlanı) bulunurdu.

Haremi hümayûn hademeliğine alınan zenci bir hadım ağası önceleri (En aşağı) ünvanile anılırdı. Bu en aşağı ağa; Darüssaade ağasının huzuruna çıkarıldıktan sonra (Oda lâla) sile (Haslılar) ın en eskisi olup (Baş kapı gulâmı) gediğini ihraz etmiş olan ağaya gönderilip ocak defterine kaydedilir, sonra (Ortanca) lar içinde en kıdemli bir lâlaya el öptürülürdü. Bu yeni hadım ağasının vazifesi, haremi hümayûn kapısını bekliyen (Nöbet kalfaları) tâbir olunan beş nefer ağanın emrinde çalışmaktı. Bunların âmiri de, kendilerinden kıdemli olan (Acemi ağa) adı verilen ağalara hizmet etmekti. Aptes ve namaz vakıtlerinden başka zamanda kapı beklemek hizmetinden ayrılamazlardı.

Bu yeni en aşağı ağaya, Darüssaade ocağının usul ve kanunları öğretilirdi. Eğer tekrar bir ağa alınırsa, bu en aşağı ünvanından derhal kurtulur, acemi ağa ünvanını alırdı. Bu bir rütbe idi. Acemi ağaların en eskisi nöbet kalfası olurdu. Bunların kalfalığı da (Musandıracı başı) tarafından Darüssaade ağasile baş kapı gulâmına haber verilmek suretile tasdik edilirdi.

Nöbet kalfalarının hizmeti, haremi hümayûn kapılarının anahtarlarını Darüssaade ağasından sayarak almak, kapıları açıp kapamaktı. Bunlar haremi hümayûn kapıcıları sayılırlardı. Nöbet kalfalığından sonra (Ortanca) lık hizmetine terfi ederlerdi. Ortancalıktan da (Haslı) rütbesine yükselirlerdi. En eski haslıya da baş kapı gulâmı) adı verilmekte idi. Harem ağalarının bu rütbesi en yükseğidir. Babüssaade ağalığına ocak yolundan gidilmezdi. Bu işte liyakat ve istidat aranılırdı. Padişah Babüsaade ağalığına kimde liyakat görürse onu seçerdi.

Üçüncü Murat, ak ağalar usulünü kaldırarak, kızlar ağalığı vazifesini zencilere, kara ağalara verdi. Üçüncü Murada kadar, sarayda yalnız (Babüssaade ağası) ünvanı vardı. Üçüncü Murat (Mehmet ağa) adında bir zenciyi ilk defa kızlar ağası yaptı. Ünvanına da (Darüssaade ağası) denildi. İki vazife birbirinden ayrıldı. O halde (Babüssaade ağası) ak ağalardan, (Darüssade ağası) da zenci hadım ağalarından seçildi.

Sarayda kızlar ağasının büyük bir itibarı ve mevkii mevcuttu. Buna (Darüssaadet-üş-şerife ağası) ünvanı verilirdi. Bunlar Silâhtar ağanın, Babüssaade ağasının, bütün saray erkânının mafevki idi. Sadaret ve meşihatten sonra gelen rütbe, Darüssaade ağalığı idi. Bazı tarihçilerimiz Babüsaade ağalığı ile, Darüssaade ağalığını birbirine karıştırmaktadır. Birincisi ak ağalara, ikincisi kara ağalara verilen ünvandır, vazifeleri de ayrılmıştır. Padişahların gözünde, devletin ve şeriatin idaresinden sonra en mühim iş, saray kadınlarını idare etmekti. Bu yüzden sarayda kızlar ağasına (Büyük ağa) derlerdi.

Kızlar ağası başına selimî kavuk, arkasına alaylarda serasere kaplı samur kürk giyer, beline de som mücevherli (Akve) denilen köstekli bir bıçak takardı. Kızlar ağasının vazifesi yalnız harem dairesine bakmak değildi. Bunlar haremeyn evkafının nazırlığını da üzerlerine almışlardı. Bu sebepledir ki, her çarşamba günü kızlar ağası (Orta kapı) nın dışında, has ahır tarafındaki kasırda haremeyn müfettişi, muhasebecisi, mukataacısı, ruznamçecisi, baş halife ve yazıcılar hazır bulunduğu halde haremeyn evkafına müteallik hesaplara ve muamelelere de bakarlardı. Kızlar ağası, ocağın âdetleri üzere devam eden meratibi silsilesine nazaran, tâyin olunmazdı, sarayda Padişahın en çok itimadını kazanmış olan Darüssaade ağası tâyin edilirdi. Sadrazam ve Şeyhislâm arza girecekleri zaman, Fâtihin kanunnamesi mucibince, kapı ağasının odasında otururlardı. Kızlar ağasının nüfuzu arttıktan sonra bu usul kaldırılmış, Sadrâzamla Şeyhislâmın kızlar ağası odasında beklemeleri âdet edilmişti. Bu âdet Darüssaade ağasının mevkiini sarayda bir kat daha yükseltmişti. Ak ağaların bu zaman itibarı azalmış, zenci kızlar ağasının itibarı yükselmişti. Eski devirlerde ak ağalardan Sadrâzamlar bile yetişmişti. Artık ak ağalar yalnız kapı işlerinde kullanılıyordu. Harem dairesinde bin bir güzel cariyeler, harem ağalarına Darüssaade ağası, Afrikalı hadım zencilere teslim edilmişti. Haremi hümayûnun haricî işleri de baltacılara tevdi edilmişti. Darüssaade ağa-

(Lûtfen sahifeyi çeviriniz)

ları kendilerine bir de (Oda lâlası) seçerlerdi. Oda lâlası, Darüssaade ağası bulunmadığı zaman onun mânevi vekili idi. Oda lâlasını Darüssaade ağası istidat gördüğü bir ağadan seçerdi. Oda lâlası, kürkçü, kuşçu, kahveci başı, heybeci, zülüflü baltacı, baş çuhadar, koz bekçilerin âmiri sayılırdı.

Padişahlar da kendi dairelerinde birer baş ağa ve bunların maiyetinde birer baş kapı gulâmı ve on iki de harem ağası bulundururdu. Bunlar itimada lâyık harem ağalarından seçilirdi. Bunlardan birine mabeyinci derlerdi ki, bunlar geceleri fener taşırlar, harem dairesine her türlü emirleri bildirirlerdi. Bir de Valide sultanın ayrıca bir baş ağası vardı. (Musahip ağalar) da Padişah gece saraya geldiği zaman, arkalarında fener tutarlar ve kapıları açarlardı. Ayrıca şehzadelere birer lâla verirlerdi.

Baş kapı gulâmının vazifesi de, Padişahlar sayfiyeye gittikleri zaman lâzım gelen işleri bunlar görürlerdi. Darüssaade ağasının bir de (Hazine vekili) vardır. Darüssaade ağasının vekili olup, haremi hümayûn işlerine bakardı. Haznedar ağalar ise Darüssaade ağalarının mülâzımıdır. Darüssaade ağaları çok kere haznedar ağalardan seçilirdi.

Kızlar ağasını Padişah azledeceği zaman garip bir âdet vardı. Bunların azli (Sıra alayı) gününe tesadüf ettirilirdi. Sıra alayı merasiminde, büyük mirahor sıra devesinin sırma yularını kızlar ağasına verir, kızlar ağası deveyi üç kere Padişahın huzurunda dolaştırırdı. Mirahor devenin yularını tekrar kızlar ağasının elinden teslim almazsa, Darüssaade ağası azlolunduğunu anlar, devesinin yularını çekerek orta kapıdan dışarı çıkardı. Bu suretle azlolunan Darüssaade ağası, sıra eminine teslim edilerek Hicaza gönderilirdi. Bu zavallı hadım zenci ağa boynu bükük, sarayın bütün ihtişamından ve saadetinden mahrum olarak sürgüne uğrardı.

Şayet büyük mirahor devenin yularını teslim alırsa, o zaman kızlar ağası yeniden tâyin edilmiş olurdu. Sevinç ve neşe içinde yeri öper. Derhal huzura çıkarılırdı. Burada kendisine serasere kaplı, dört yenli bir kürk verilirdi. Eğer Darüssaadesi bir kabahat işlerse çok kere azlolunup, Mısıra gönderilirdi.

Bir zaman geldi ki kızlar ağası sarayın en mühim şahsiyeti oldu. Bu kara cahil zencilere sarayın ve erkânının bütün işleri verilmişti. Devlet büyükleri, sarayın bütün işlerinin bu zencilere verilmesinden fena halde müteessir olmuşlardı. Hele ak ağalar, herkesten ziyade müteessir idiler.

Darüssaade ağasının ayrıca bir dairesi vardı. Kuşhaneden sonra kızlar ağası dairesi gelirdi. Bu dairenin üst katında (Şehzadegân mektebi) vardı. Alt katta kızlar ağasının odası vardır. Bu oda sedir minderlerile mefruştur. Duvarlarında çiniler ve çini üzerine yazılar olup, kızlar ağasının parasını sakladığı bir dolap ve bir de ocağı vardır. Ocağın çinileri Avrupakâridir. Alçıdan olan yaşmağı renklidir. Yukarı katta bir güzel çeşme ve bir de kızlar ağasının hamamı bulunmaktadır. Harem ağalarının dairesi ise üç katlıdır. İçerisi kemerleri yüksek, uzun bir koridor ve bunun sol cihetinde baş kapı gulâmına mahsus odalar vardır. İkinci katı ortancalara üçüncü kattaki odalar ise haslılar koğuşu ve acemi harem ağalarına ait bulunmaktadır. Bu dairede tavaşi zenciler, ağalar otururlardı. Malûm olduğu üzere kızlar ağasından sonra haznedar ağa, hazine vekili, baş musahip, baş kapı gulâmı bu kısmın mertebelerini teşkil etmekte idi. Burada bir harem ağaları camii vardır. Biraz ötesinde de cariyelerin mektebi vardı ki, buna (Kalfa mektebi) adı verilirdi. Buradan sonra haremi hümayûn, yani cariyelerin ve Valide sultanların oturdukları daire gelmektedir. Burada bin bir diyardan gelmiş dünya güzelleri doludur. Bu zavallı, erkeklikten mahrum zenci harem ağaları bu kızların arasında dolaşır, bunların bir çoğu cariyelere âşık olur, verem olurlardı. Ruhunda bu güzellere karşı bir sevgi duyuyor, fakat erkekliği olmadığı için içleniyor, nihayet bunların çoğu veremden ölüyorlardı. Gayet terbiyeli, vefakâr, pek sadık olurlardı. Efendilerini sabaha kadar uyumadan bekliyenleri vardı. Fakat kızlar ağası ise, sarayın bütün entrikalarına, bilhassa Üçüncü Murattan sonra kadınlar saltanatına karışmışlardı. Üçüncü Murat devrinde sarayda Muradın annesi (Nurbanu sultan), kız kardeşi ve Sokollunun zevcesi (Esma sultan), Piyale Paşanın karısı (Gevher Mülûk sultan) pek nüfuzlu idiler. Bir de (Canfeda hatun) ile (Raziye kalfa) sarayın iki kurnaz kethüda kadını idi. Sarayın bu kadın erkânından sonra, başta Üçüncü Muradın karısı (Venedikli Bafo, yani (Safiye sultan) olduğu halde, adedi kırkı geçen haseki kadın vardı. Bütün bu kadınların idaresi de Darüssaade ağası zenci (Mehmet ağa) ya verilmişti. Saray, bu zamanlar cüceler, mukallitler, maskara Yahudilerle dolu idi. Gene bu devirde saraya pek çok cariye alınmıştı. Üçüncü Muradın yegâne zevki harem dairesinde zevk ve safa etmekti. Kızlar ağası Mehmet ağa, saraydaki nüfuzile tamam dokuz sene (Hoca Sadettine, Şair Bakiye, Sinan ve Ferhat Paşalara hâkim olmuştu. Bu devir tamamen bir rüşvet devri idi. Her iş rüşvetle, memurların sonsuz hırsızlığı ile dönüyordu. Devlet erkânından rüşvet almasından müteessir olan gönüller, şu beyitleri söylüyordu:

Hele çok cevr ü cefa, sabredelim,
Görelim son ücü Hüda neyler.

Saray sefahatine, büyükler rüşvetlerine devam ediyor, kızlar ağası da devleti idare ediyordu. Halk, Padişah hallerine acır diye kendisine şu şiirleri gönderiyordu:

Durmayıp Padişahım zulm ile dünya yıkılır,
Dudman-ı fukara, beyt-i reaya yıkılır
Dehre her dûn ü deni hâkim ve vali olalı
Kalb-i cahil yapılır, hatır yıkılır.

Bu devri anlatan müverrih Selânikli Mustafa efendi eserinde, diyor ki: bu devirde halkı kemiren iki kuvvet vardır. Açlık ve taun.. Fakat buna aldıran yok, Padişah sarayda peri peyker, simin sakiler içinde mest yaşıyordu. Artık Darüssaade ağalarının nüfuzundan sonra, Osmanlı bir tevakkuf devri, bir kadınlar saltanatı devri açılmış, memleket ve halk cahiller, sefih Padişahlar, kadınlar, mürteşiler, nihayet saray da cahil zenci kızlar ağasının elinde kalmıştı. Bu haldir ki, on yedinci asırdan sonra, Osmanlı imparatorluğunu içten kemire, kemire inhitata götürdü.

Enver Behnan ŞAPOLYO

Gene akşam oluyor

Sarıyorken akşamı sularda kızıl perde
Yanar gözlerim birden enginlere dalarak.
Görürüm bir hayal ki, günün battığı yerde:
Çekip koyverdi beni boşluklara salarak...

Minarelerde günün son bir avuç gölgesi,
Genc ezan sesleri, gene akşam olmakta.
Her saçaktan yükselen gamlı bir baykuş sesi,
Bin derdi deşerekten gönüllere dolmakta.

Hıçkırıyor gurubun bağrına vatan güller,
Solgun çehrelerile akşama, boynu bükük.
Yatıp sarıyor arzı ağlıyarak sümbüller,
Çünkü akşam onların sırtında koca bir yük!

Hüseyin BAYDAN

Gurbet yollarında

Elimde kopuzum, dilimde derdim:
Ben gurbet eline böyle giderdim.

İnce bir dumandır yas bu yollarda,
Bir yanık türküdür ses bu yollarda.
Gel rüzgâr durmadan es bu yollarda;
Gün biter, yıl biter bitmez bu yollar,
Kıvrılıp sılaya gitmez bu yollar..

Sesimde hıçkırık, gözlerimde yaş.
Gece ay ve gündüz gölgemdir yoldaş;
Ufukta ne bir dost, ne bir arkadaş:
Sadece derdimi gizleyen yollar,
Ben gibi kalbleri sızlayan yollar..

Burda her hâtıra, her ses ırakta,
Hislerim: ağlayan bir çıngırakta.
Ey gurbet bu akşam silme bırak ta:
Dökülsün yollara şu göz yaşlarım,
Yollardır en aziz arkadaşlarım.

Hamdi IŞIKLI

"Ağaç kasidesi,, nden

Yazan : Halil Nihat BOZTEPE

Bugün şikâyetim ahbaba münhasır mı? Hayır,
Benim o derdime defterde çok geniş yer ayır..

Ayırmasan da budur son sözüm ayırsan da:
Şu yeryüzünde zarar gördüm akrabadan da.

Bu akrabalığı ben şöyle anlarım: pederin,
Nasılsa kardeşi varmış.. Olur, hüküm kaderin!

Yok itiraz edecek haliniz.. Fakat bu adam,
Bununla kalsa ya, kalmaz, olur benim amcam!

Fakir isen aramaz hiç, demez de belki yeğen!
Tesadüfen elin ekmek tutarsa, zenginsen:

Yeğen demekle de kalmaz, babandır, oğlum der!
Ve şimdi sağmal ineksin. Tepinme, dur, süt ver!

Kaçıp bu türlü muhabbetten olmuşum umacı!
Sorar mısın niçin artık severmişim ağacı?

Başımdan etmesin eksik cihanda sayesini!
Düşünmez olmuşum insanların himayesini!

Bugün ne amca, ne ahbap isterim, ne hısım!
Ne varsa bunlara benzer gözümde hepsi hasım!

Ne ırkı ebyaza meylim, ne ırkı asfaradır!
Gönülde varsa muhabbet o ırkı ahzaradır!

Bu belli, ben sana mensubum ey yeşil millet!
Cihanda yok bana bundan şerefli bir nisbet!

Gözümde her varakın bir kitabı hikmettir!
Hüda bilir ki hitabın hitabı izzettir!

Ağaç, şu toprağa gölgendir en büyük ihsan!
Bulunduğun yere rahmet yağar semalardan!

Yüzüm güler mi bu dünyada vermesen bana yüz?
Sen olmasan kalırım yeryüzünde bir öksüz!

Esince hatıra fikri nesimi merhametin,
Cehennem olsa mekânım olur o anda serin!

Akasyalar sıralansın öbek öbek, yeryer!
Ağaçla süslenerek parka benzesin her yer!

Ağaçlı oldu mu bir yol yorulmadan yürünür!
Katar yeşilliğinin imtidadı ömre ömür!

Yolunda yolcuyu dinlendirir ağaç altı!
Yolun ağaçlısı olsun, düşünmem asfaltı!

Yeşil yokuşları dümdüz görür seyahat eden!
Gelir mi hatıra hattâ ağaçlı yolda tren?

Yegâne ziynet dünyadır.. olmasaydı eğer,
Adem diyarına benzerdi hakidan yekser..

Evet, onunla öğünsün bu hakidan ebedi!
Bakın ağaçlara dair ne söylüyor Sadi:

«Yeşil ağaçlara âkil göziyle dur, bir bak
Ki bir kitabı ledündür ağaçta her yaprak!» **(1)**

Ziyadedir bana nisbetle nazma meyli onun:
Düşürmedim sözü bir gün onun kadar mevzun!

Enisi hatırü yârı hayalü fikrimdir,
O nazenini tabiat perii şi'rimdir!

Safayi methüsenasiyle öyle bir dem olur
Ki elde bir çöp olan hame nahli Meryem olur! **(2)**

---

(1) Sadi'nin beytini Baki şöyle tercüme etmişti:

İbret göziyle herki dırahtanı sebze bak
Huşyar olana her varakı bir ceridedir.

(2) Nahli Meryem: İsa Aleyhisselâmın zamanı tevellüdünde Hazreti Meryem'in evcal hamilden muztarip olarak sahrada sayesine il ettiği kuru hurma ağacıdır ki bu ağaç Meryem'in iffetinden Bikr retullâhi Taâlâ yeşillenmişti. — Lûgati Naci)

Tefrika : 39 **Yazan : BARKIN**

Lal Kot'tan Yeni Delhiye giden yoldan şehre dönüldüğü zaman 6 ncı kilometrede ve sağ tarafta birçok eski yapılar ve türbe ve bina harabeleri görülür. Buraları Tuğlaklardan sonra Babür Hanın Hindistanı fethe kadar geçen 66 senelik Türk saltanatı fasılası esnasında Hindistan hâkimiyetini ellerinde bulunduran Seyyitler (1414 den 1451 e kadar) ve Efgan neslinden olan Ludîler (1451 den 1526 ya kadar) sülâlesine ait türbeler ve camilerle doludur. Şimdi burada Lady Welingdon parkı denilen güzel bir bahçe yapılmıştır. Bu nefis eserler bu bahçenin güzelliğini bir kat daha arttırıyor.

Burada Mehmet Şah Seyyid, İbrahim Şah Ludî ve İskender Şah Ludiye ait türbelerle bir de gene İskender Şah Lûdi tarafından 1500 yıllarında yaptırılmış olduğu kitabesindeki yazıdan anlaşılan bir mescit vardır. Bu eserler bilhassa Hindu tezyin sanatının Türk yapı usulü ile birleştirilmesinden hâsıl olan gayet nefis ve işçiliği fevkalâde temiz yapılardır. Binaların içinde alçı oymacılığı ile çok bedii süsler ve tezyinî yazılar vücuda getirilmiştir. Görülmeğe değer eserlerdir.

Buradan biraz ileriye gidilince yolun solunda Safderi Ceng'in muhteşem türbesi göze çarpar. Safderi Ceng Oudh saltanatının ikinci hükümdarıdır. Bu saltanatın merkezi bugünkü Hindistanın en dikkati çeken şehirlerinden birisi olan Laknau şehri idi. Bu saltanat Türk imparatorluğunun zayıflamağa ve çözülmeğe başladığı 1732 yılında oranın valisi olan Saadet Hən tarafından kurulmuş ve ikinci hükümdarı ve yukarıda bahsolunan türbede yatan Safderi Ceng tarafından genişletilerek 120 yıl islâm hükümdarları elinde idare edildikten sonra 1856 da Lord Dalhousie tarafından ortadan kaldırılmıştır.

1754 de inşası biten bu türbe Hümayunun türbesi örnek alınarak yapılmış ise de biraz zevksiz ve aşağı malzemeden yapılmış. Tezyinatı ve ebadının bedîî olmıyan tenasübü ile Hint - Türk sanatının bir inhitat nümunesi olarak telâkki edilebilir.

Bununla 3000 yıllık Delhi şehrindeki sayısız sanat eserlerinin kısa tarifini bitiriyoruz. Delhi şehri Türk sanat tarihinin emsalsiz bir müzesidir, yıkık her türbesi, kırık her mezar taşı Türk tarihinin bir sahifesini aydınlatacak kıymetli bir vesikadır. Burada uzun ve esaslı tetkikler yapmak Türk aydınları için millî bir borç sayılır. Sözlerimi bitirirken Hint müslümanlarının, İngiliz Hint valilerinin ve bilhassa Türklere olan düşmanlığı ile tanınmış Lord Curzon'un bu emsalsiz eserlerin hüsnü muhafazası ve bazı yerleri yıkılmış olanların en usta sanatkârlara yıkılmamış tarafındaki örneğe göre aynen yaptırılarak ihyası hususunda gösterdikleri hizmet ve himmeti burada takdirle anmağı bir kadirşinaslık borcu bilirim.

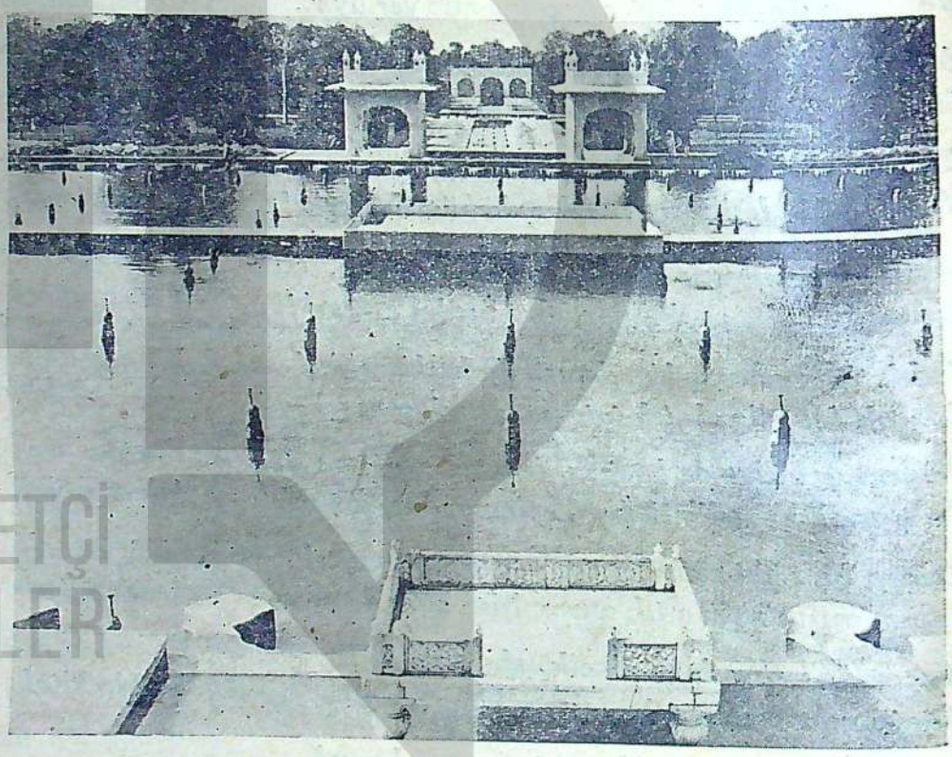

Lâhor: Şalimar bahçesi

Asıl adı (Ferah bahş) olan bu bahçeler Hint - Türk bahçe mimarîsinin bir şaheseridir. Geniş setler üzerinde havuzlarda kâh toplanan ve kâh mermer kanallarda tağıtılan su âdeta bir senfoni tesiri kazanır. Taşın ve suyun bu âhenkli imtizacı dünyada az sanat eserlerinde görülebilir.

LÂHORA DOĞRU

Bugün Lâhora kadar gideceğiz. Hindistana girdiğimizdenberi geçen 12 gün zarfında havalar süratle ısındı. Asfalt kâldırımlar ateş gibi yanıyor. Bu hal ile öğle sıcaklarında ne yapacağız bilmem.

Yeni Delhinin geniş yollarında dolaşıyoruz. Büyük zafer kapısının altından geçtik, daire şeklinde bir plân üzerine yapılmış ve çok enteresan bir manzara gösteren parlâmento binasına doğru gidiyoruz. Buradan gene sola döndük, valii umumînin sarayı uzaktan görünüyor. Türklerin Lâhor, Delhi ve Ağradaki hemen bütün inşaatta manzarayı fevkalâde güzelleştiren bir mimarî unsuru olarak kullandıkları su barada da bol boi kullanılmış. Cesim havuzlar ve yatakları mermer ve yontma taştan yapılmış uzun dereler içinde gözü okşadığı gibi fıskiyelerden fışkırarak ve ufak şelâleciklerden şırıltı ile akarak yüreğe serinlik ve âsaba sükûnet veriyor.

Yazık ki çok kalamıyacağız, bu güzel şehri ancak bir sinema seyreder gibi görüyoruz. Tekrar zafer kapısı altından geç büyük münakale yoluna girdik ve Lâhc istikamemtine soptık, uçar gibi gitmeğe ba ladık. Yollar dümdüz asfalt. En ufak â rıza dahi yok. Dönemeçler, manialar, i çıkışlar, virajlar beynelmilel türistik işa retlerle gösterilmiş. İnsan emniyetle arab

Ortaçağ ve Türkler

— 7 nci sahifeden devam —

daki askerî üstünlüğü Sen Gotara, Viyana bozgununa kadar devam etmesine rağmen irfan seviyesinin düşmesi ne yazık ki çok evvel başlamıştır. Şarkın ve Garbın daima biribirine makûs olan grafikleri bu hususta da aynı seyri takip etmiş ve Istanbulun fethini müteakip Rönesansla beraber Avrupa irfan seviyesinin mütemadiyen yükselmesine rağmen Şarkın irfan seviyesi daima düşmüştür. Bu sukutun başladığı tarihi biz Türk ileri zamanlarının nihayet buluşu ve tam mânasile Türklerde Ortaçağın başlangıcı addedebiliriz. Bu tarih de aşağı yukarı Avrupa Rönesansına tesadüf eder. Yani Garpte bütün vasıflarile Ortaçağ nihayet bulurken Türk yurtlarında bütün vasıflarile Ortaçağ başlıyordu. Nitekim İstanbulun fethinden sonra Türk tarihinin en parlak devirleri Şarktaki Hint - Türk imparatorluğunun takriben bir asrı ile Osmanlı devletinin ancak 50 - 60 yıllık bir devresine inhisar eder. Bence Türk irfan seviyesinin düşmesi İkinci Bayezit devrile başlamıştır. İki büyük hükümdar arasında bir virgül mesabesinde olan İkinci Bayezit, bütün Ortaçağ zihniyetinin memlekette yer tutmasına müsait davranmak, hattâ yardım etmekle Türk tarihinde çok meşum bir rol oynamıştır. O halde ki sonradan gelen o kadar büyük devlet adamlarına, Yavuzlara, Kanunilere rağmen, kazanılan bunca zaferlere rağmen memleketin içtimai seviyesi daima düşmekte devam etmiştir. Kanuni Sultan Süleyman Süleymaniye medreselerini kurduğu zaman bir ara Türk himayesine sığınmış olan Fransa kıralı Francesko, (Collège de France)ı kuruyordu. Bu irfan merkezlerinden birinin âkıbeti ne olmuş, ötekinin sonu neye varmıştır? Bu mukayese Kanuni devrinin büyük ihtişamına rağmen irfan seviyesinin artık eskisi gibi Avrupayı geride bırakan bir hızla yükselmediğini bilâkis alçalmağa başladığını gösterir.

Esasen Türk tarihinde fikrî ve ruhî çöküntüler başladıktan hattâ iki asır sonrasına kadar askerî muvaffakıyetler devam etmiş, askerî hezimetlerin nihayet bulması da fikrî terakkilerden hiç olmazsa bir asır sonra mümkün olmuştur. Şahsi düşüncelerden çıkardığım şu görüşleri bu şekilde sıraladıktan sonra kıymetli münevverimizin yukarıdaki sualine cevap vererek diyebilirim ki:

Gök - Türk medeniyetinden veya Türklerin islâmiyeti kabulünden İkinci Bayezit devrine kadar geçen asırları Türkler için (İleri zamanlar), İkinci Bayezitten Türk Rönesansına kadar geçen zamanı (Ortaçağ ve Geri zamanlar) sayabiliriz.

Hasan Adnan GİZ

---

sını sürebiliyor. Arazi hep yaylâ karakterinde. Ara sıra seyrek ormanlardan geçiyoruz.

— Bitmedi —

GENÇLER NE DİYOR?

(Baş tarafı 8 nci sahifede)

3 — Ederim.

4 — Türkçüyüm.

5 — Buluyorum.

6 — «İpleri düşmanların elinde kuklalar» ın hangi taraf olduğunu Kemalist (!) Faris Erkman'a sorabilir miyim?

7 — Olamazlar.

8 — Ayni fikirdeyim.

9 — Çiçi çiviyi sökerö. Bu tarzda zararlı neşriyatı da faydalı neşriyat önliyebilir.

İLYAS ALTINER:

İlyas Altıner

1 — Asla.

2 — Lüzumludur.

3 — İştirâk ederim.

4 — Türkçüyüm.

5 — Doğru buluyorum.

6 — Türkçülük Türkiyeden doğmuş ve Türkiyede gelişmiştir. Bu türlü neşriyat ise propagandadan başka bir şey değildir.

7 — Asla.

8 — Ayni fikirdeyim.

9 — Doğrudur. Bunlara karşı geniş bir neşriyat yaparak bu tehlikenin önlenmesinin icap ettiğini, söylerim.

KADRİ AYAŞAN:

1 — Hayır.

2 — Lüzumlu görüyorum.

3 — Ederim.

4 — Türkçüyüm.

5 — Doğru buluyorum.

6 — Türkçülük Türkiyede doğmuştur. Ve bu dâvayı güdenler hiç bir haricî tesir altında kalmadan kendi sesleri ile haykırmışlardır.

7 — Olamazlar.

8 — Ayni fikirdeyim.

9 — Neşriyatın serbest olmasına taraftarım. Ancak böyle fikirleri yayan gazete ve mecmuaların millî bir nefretle karşılanabilmesi için Türk gençlerinin aydınlar tarafından hazırlanması lâzımdır.

HİKMET AKBULUT:

Hikmet Akbulut

1 — Asla.

2 — Lüzumlu ve zaruri.

3 — Ederim.

4 — Şüphesiz Türkçüyüm.

5 — Çok doğru.

6 — Alçaklık.

7 — Hiç bir zaman.

8 — Evet.

9 — Haklıdırlar. Bu gibi solcuların neşriyatlarını gençliğin menfaatine olarak sıkı bir kontrol altına almak ve gençliği böyle tehlikelerden korumak taraftarıyım.

BERHAN TOSUNER.

Berhan Tosuner

1 — Şüphesiz edemem.

2 — Son derece üzumlu görüyorum.

3 — Ederim. (Tam bu sualin cevabı olmamakla beraber) Şunu da ilâve edeyim ki: Ben daha doğrusu şu dört umdeyi kendime ilke edinmişimdir: Bunlar da: 1 — Dil ve kültür, 2 — Din ve duygu, 3 — Dilek ve ülkü, 4 — Doğruluk ve ahlâktır. Bu dört esastan ilk üçü bizce milliyetin tarifidir.

4 — Türkçüyüm.

5 — Bu sualin cevabı bir anda verilecek gibi değildir. Şurası muhakkaktır ki; her Türkçü inkılâpçıdır. Ancak her inkılâpçını Türkçü olduğuna biraz düşündükten sonra cevap verilmeğe değer.

6 — Dahiyane bir şeytanlık örneği rim.

7 — Asla.

8 — Evet.

9 — Hakikati görüyorlar. Buna karşı milliyetçi yayının gayet şiddetlenmesi ve solcu neşriyata karşı pek titiz davranılması lâzımdır kanaatindeyim.